

Cours de tibétain - le Dakayéshé - leçon 03

Le 26 mars 2025

Aujourd'hui, poursuite de l'étude d'un sūtra important du Mahāyāna, "le Sūtra de la Noble Sagesse du Moment de la Mort".

1. Exercice de lecture

ཚེས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཚུབ་གྱི་སེམས་སྣ་འདུས་པས་ན་སྣང་རྗེ་ཚེན་པོའི་
 འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །ཚེས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་
 གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །
 དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་
 རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །

Repère des particules

[ཚེས་ཐམས་ཅད་] [བྱང་ཚུབ་+གྱི་+སེམས་+སྣ་] [འདུས་པ་+ས་+ན་] [སྣང་རྗེ་
 ཚེན་པོ་+འི་+འདུ་ཤེས་] [རབ་+ཏུ་+བསྐྱོམ་པ་+ར་] [བྱ་+འོ་]

[ཚེས་ཐམས་ཅད་] [རང་བཞིན་+གྱིས་] [འོད་གསལ་བ་+ས་+ན་] [མི་དམིགས་
 པ་+འི་+འདུ་ཤེས་] [རབ་+ཏུ་+བསྐྱོམ་པ་+ར་] [བྱ་+འོ་]

[དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་] [མི་རྟག་པ་+ས་+ན་] [ཅི་+ལ་+ཡང་] [མི་ཆགས་པ་+འི་
 +འདུ་ཤེས་] [རབ་+ཏུ་+བསྐྱོམ་པ་+ར་] [བྱ་+འོ་]

2. Vocabulaire

ཚོས་	dharma, phénomène
ཐམས་ཅད་	tous, la totalité
བྱང་ཆུབ་	éveil, illumination
སེམས་	esprit, pensée
འདུས་པ་	rassemblé, réuni
ན་	si, puisque (conjonction conditionnelle)
སྒྲིང་རྗེ་ཚེན་པོ་	grande compassion
འདུ་ཤེས་	perception, notion
རབ་	très, extrêmement
བསྒྲོམ་པར་	méditer (forme verbale)
བྱ་	faire
འོ་	particule finale d'assertion
རང་བཞིན་	nature propre
གྱིས་	par, au moyen de (instrumental)
འོད་གསལ་པ་	lumineux, claire lumière
མི་དམིགས་པ་	non-référence, non-saisie
དངོས་པོ་	chose, entité
མི་ཉག་པ་	impermanent
ཅི་	quoi que
ལ་	à, vers (locatif)
ཡང་	aussi, même
མི་ཚགས་པ་	non-attachement
ས་	par (particule instrumentale)
སུ་	dans, en (particule locative)

3. Analyse grammaticale et traduction littérale phrase par phrase

Analyse segment par segment

Phrase 1

ཚོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཚུབ་ཀྱི་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྣང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །

- ཚོས་ཐམས་ཅད་ : sujet (nominatif) - "tous les phénomènes"
- བྱང་ཚུབ་ཀྱི་སེམས་སུ་ : complément circonstanciel avec ཀྱི་ (génitif) reliant "éveil" et "esprit", puis སུ་ (oblique) indiquant "dans/en"
- འདུས་པས་ : verbe au passé "être rassemblé" + ས་ (instrumental causal)
- ན་ : conjonction conditionnelle "si/puisque"
- སྣང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་ : complément d'objet avec འི་ (génitif) reliant "grande compassion" et "perception"
- རབ་ཏུ་ : adverbe intensif + ཏུ་ (oblique)
- བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ : verbe à l'impératif "méditer" avec པར་ (oblique) + བྱ་ (verbe auxiliaire "faire") + འོ་ (particule finale d'assertion)

Traduction littérale : "Puisque tous les phénomènes sont rassemblés dans l'esprit d'éveil, il faut intensément méditer sur la perception de la grande compassion."

Phrase 2

ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །

- ཚོས་ཐམས་ཅད་ : sujet (nominatif) - "tous les phénomènes"
- རང་བཞིན་གྱིས་ : complément circonstanciel avec གྱིས་ (instrumental) - "par nature propre"
- འོད་གསལ་བས་ : verbe adjectival "être lumineux" + ས་ (instrumental causal)
- ན་ : conjonction conditionnelle "si/puisque"
- མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་ : complément d'objet avec འི་ (génitif) reliant "non-référence" et "perception"
- རབ་ཏུ་ : adverbe intensif + ཏུ་ (oblique)
- བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ : verbe à l'impératif "méditer" avec པར་ (oblique) + བྱ་ (verbe auxiliaire "faire") + འོ་ (particule finale d'assertion)

Traduction littérale : "Puisque tous les phénomènes sont lumineux par nature propre, il faut intensément méditer sur la perception de la non-référence."

Phrase 3

དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །

- དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་ : sujet (nominatif) - "toutes les choses"
- མི་རྟག་པས་ : verbe adjectival "être impermanent" + ས་ (instrumental causal)
- ན་ : conjonction conditionnelle "si/puisque"
- ཅི་ལ་ཡང་ : complément circonstanciel avec ལ་ (locatif) et ཡང་ (particule d'extension) - "à quoi que ce soit"
- མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་ : complément d'objet avec འི་ (génitif) reliant "non-attachement" et "perception"
- རབ་ཏུ་ : adverbe intensif + ཏུ་ (oblique)
- བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ : verbe à l'impératif "méditer" avec བར་ (oblique) + བྱ་ (verbe auxiliaire "faire") + འོ་ (particule finale d'assertion)

Traduction littérale : "Puisque toutes les choses sont impermanentes, il faut intensément méditer sur la perception du non-attachement à quoi que ce soit."

Traduction littérale complète

Puisque tous les phénomènes sont rassemblés dans l'esprit d'éveil, il faut intensément méditer sur la perception de la grande compassion. Puisque tous les phénomènes sont lumineux par nature propre, il faut intensément méditer sur la perception de la non-référence. Puisque toutes les choses sont impermanentes, il faut intensément méditer sur la perception du non-attachement à quoi que ce soit.

5. Traduction littéraire "La sagesse du moment de la mort"

Puisque tous les phénomènes (ཚོས་, dharma) sont contenus dans l'esprit d'éveil (བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་, bodhicitta), on doit cultiver intensément la perception de la grande compassion (སྙིང་ཇེ་ཆེན་པོ་, mahākaruṇā).

Puisque tous les phénomènes (ཚོས་, dharma) sont par nature (རང་བཞིན་, svabhāva) lumineux (འོད་གསལ་ལ་བ་, prabhāsvara), on doit cultiver intensément la perception de l'absence de référence mentale (མི་དམིགས་པ་, anupalambha).

Puisque toutes les choses (དངོས་པོ་, bhāva) sont impermanentes (མི་རྟག་པས་, anitya), on doit cultiver intensément la perception du non-attachement (མི་ཆགས་པ་, asaṅga) à quoi que ce soit.